

Історіографічний аналіз культурологічної складової змісту дошкільної освіти

У статті проаналізовано наукові дослідження (дисертації) щодо висвітлення елементів культурологічної складової змісту дошкільної освіти.

Питання культурологічної складової змісту дошкільної освіти набуло актуальності лише з середини 70-х років ХХ століття. Аспекти даної проблеми вивчалися українськими дослідниками. Увага акцентується на тому, що з середини 90-х років ХХ ст., у дисертаціях крім культури спілкування, культури поведінки, висвітлено й інші елементи культурологічної складової. В наукових дослідженнях (дисертаціях) найбільш порушується проблема української національної культури в різних її проявах. Доведено, що культурологічна складова змісту дошкільної освіти є важливим елементом у розвитку дітей до шкільного віку

Ключові слова: культура, культурологічна складова змісту дошкільної освіти, дошкільна освіта.

Постановка проблеми у загальному вигляді.... В умовах глобалізації та модернізації освіти, реформування всіх сфер життя суспільства, проблемою дошкільної освіти стає вивчення особистісної культури дитини. Історіографічний аналіз проблеми дає можливість вивчити процес розвитку дошкільної освіти, а саме культурологічну складову у змісті дошкільної освіти, узагальнити доробок науковців у межах визначеної теми, виділити коло питань, які потребують розгляду та вивчення, визначити перспективи подальшого розвитку культурологічної складової. Як зазначає український учений Н. Гупан: „Історіографія у вузькому розумінні – це історіографія окремої проблеми,

наприклад розвитку школи, освіти, педагогічної думки тощо або аналіз досліджень певного хронологічного періоду (декількох десятиріч, століття)”[8, с. 13].

Формулювання цілей статті... Метою нашої розвідки є аналіз наукових досліджень (дисертацій) щодо висвітлення елементів культурологічної складової змісту дошкільної освіти.

Виклад основного матеріалу... Нині відсутні історико-педагогічні праці, де цілісно й системно було б проаналізовано історіографію зазначеної проблеми. Спробуємо узагальнити історіографічні надбання даної проблеми (Розвиток культурологічної складової у змісті дошкільної освіти (середина ХХ – початок ХХІ століття)) відповідно елементам культурологічної складової (культура поведінки, культура спілкування, елементи культури праці тощо), спираючись на наведене вище тлумачення Н.Гупана.

У низці дисертаційних робіт, як з історії педагогіки, так і з дошкільної педагогіки, фрагментарно висвітлено деякі аспекти окресленої проблеми.

На сучасному етапі розвитку культурологічної складової змісту дошкільної освіти змістова структура культури поведінки висвітлена в працях М. Федорової. Дослідниця зазначає, що розроблені, в ході експериментальної роботи, зміст, форми, методи виховання культури поведінки можуть бути ефективними за умов дотримання суб’єкт-суб’єктних взаємин у системі “дорослий-дитина”, спрямованості виховного процесу на розвиток особистісних цінностей, що зумовлюють культурну поведінку. М. Федорова наголошує, що формування культури поведінки дітей 6-7 років життя відбувається в умовах поступового розширення соціального середовища та визначає емоційний, когнітивний, мотиваційно-ціннісний, практичний компоненти, які виконують гностичну, оцінно-регулятивну, спонукальну та діяльнісну функції [17].

Культурі спілкуванню присвячено праці Л. Лідак (1982), де розкриті оригінальні методи та прийоми організації ігрової діяльності, направлені на формування культури спілкування у дошкільників; О. Яницької (1983), в роботі дослідниця виділяє ввічливість, як важливу складову культури спілкування

дошкільників і наголошує на плідній співпраці дошкільного закладу та родини для досягнення позитивних результатів [18].

Сучасна дослідниця Н. Гавриш у докторській дисертації „Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному дитинстві” (2002) представила концептуально-методичний підхід до розв’язання проблеми розвитку мовленнєвотворчої діяльності дітей дошкільного віку та обґрунтувала лінгводидактичну модель стимулювання та розвитку мовленнєвої творчості, що поєднує художньо-естетичний, мовленнєвий, інтелектуально-творчий і особистісний компоненти, доведено ефективність її використання. Зазначала, що мовленнєвотворча діяльність дошкільнят розглядається як феномен мовленнєвої культури, що відбиває рівень психічного розвитку, мовленнєвої компетентності, внутрішнього, духовного і душевного стану, вираження переваг та інтересів дітей [5].

Д. Алинкіною в дисертації „Розвиток мовленнєвих здібностей дошкільників у різному соціокультурному оточенні” (2011) охарактеризовано поетапне формування здібностей дітей п'ятого року життя до активного засвоєння рідної мови в процесі двомовного супроводу. Науковцем досліджено взаємозв'язок між ступенем розвитку різних змістових компонентів мовленнєвих здібностей дітей зазначеного віку за умов полікультурного оточення та доведено, що ситуація двомовного супроводу мовленнєвого розвитку дитини потребує врахування соціокультурного національного контексту, що передбачає посилення уваги до суб'єктних особистісних механізмів (розвиток мотивів та інтересу до національної мови, самооцінки дитини, як партнера у спілкуванні, формування ціннісних орієнтацій у національній культурі) [1].

Український науковець, Г. Беленька в кандидатському дисертаційному дослідженні „Виховання елементів культури праці у дітей старшого дошкільного віку” (1994), розглядаючи питання дитячої праці, наголошувала, що виховання елементів культури праці у дітей дошкільного віку забезпечується шляхом засвоєння дітьми знань про значення культури праці,

поетапне оволодіння елементарними практичними діями з основ культури трудової діяльності. Автор розглядала самостійність, як один із елементів культури праці та наголошувала, що дитина, яка не виявляє ініціативності та самостійності на зможе в майбутньому стати творчою особистістю [3].

Інтерес для нашого дослідження становлять праці в яких розкрито елементи національної культури, зокрема наукові розвідки О. Батухтіної „Формування елементів національної культури у дітей шостого року життя засобами української народної іграшки” (1999). Дослідницею висвітлено роль та можливості використання української народної іграшки для успішної реалізації національного виховання в дошкільному закладі [2].

І. Газіна в кандидатській дисертації „Формування першооснов національної самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку засобами української народної музики” (2008), зазначає, що з метою формування першооснов національної самосвідомості, як елементу національної культури, слід максимально використовувати весь потенціал українського музичного фольклору в усіх доступних для дітей дошкільного віку формах та проявах (пісня, танець, народні ігри, гра на дитячих музичних інструментах). Зокрема, поряд зі специфічними дитячими піснями (колискові, забавлянки, потішки) мають бути присутні й пісні для дорослих, проте, які є зрозумілими дітям (історичні, козацькі, гайдамацькі тощо) [6].

У 2001 році з'являється наукова праця З. Мустафаєвої „Виховання дошкільників засобами етнопедагогіки у кримськотатарських сім'ях”. Дослідницею визначено форми взаємодії дошкільного закладу та сім'ї щодо використання виховного потенціалу етнопедагогіки. Немало важливим аспектом у формуванні національної культури, на думку З. Мустафаєвої, є сімейне виховання. Автор виділяє важливі засоби етнопедагогіки значимі в сімейному вихованні дітей дошкільного віку: мова, традиції, фольклор, декоративно-прикладне мистецтво, система цінностей та ціннісних орієнтацій сім'ї тощо [13].

У наукових розвідках Л. Редькиної та Л. Кадирової звертається увага на важливість формування у дітей дошкільного віку елементів національної культури засобами народних традицій. Науковці стверджують, що діти дошкільного віку мають виховуватись на ідеях національної філософії, традиціях, звичаях, обрядах, культурно-історичному досвіді свого народу [14; 10].

У дисертації „Формування у старших дошкільників ціннісного ставлення до рідного краю засобами етнокультури (на прикладі гуцульського етнорегіону)” (2008), В. Лаппо наголошує на доцільності активного залучення елементів етнокультури в якості засобів формування ціннісного ставлення до рідного краю. Виділяє структурні компоненти сформованості ціннісного ставлення до рідного краю (когнітивний, як опанування уявленнями й знаннями про основні аспекти етнокультури; емоційний, як позитивне ставлення до змісту і проявів етнокультурного феномену; діяльнісний, як відображення культурної самобутності етносу у різних видах діяльності) та зазначає, що виокремлення структурних компонентів об’єктивно зумовило активізацію педагогічного впливу на інтелектуальну, чуттєву та практичну сфери життєдіяльності дітей 5–6 річного віку [11].

М. Роганова в дисертаційному дослідженні „Формування у дітей старшого дошкільного віку ціннісного ставлення до природи засобами мистецтв” (2001) наголошує, що формування духовного світу всебічно, гармонійно розвинутої особистості можливе через виховання у неї ціннісного ставлення до соціального та природного середовища – духовних феноменів суспільства. Сутність еколого-естетичної культури може бути розкрита тільки в контексті загальної теорії культури, а саме духовної. Дослідниця стверджує, що ціннісне ставлення до природи складової еколого-естетичної культури особистості визначається як цілісне ставлення людини до дійсності під впливом її краси, емоційної привабливості, виражається у пізнавальному та емоційному ставленні до предметів та явищ природи, умінні дати їм оцінку, активному прагненні до здійснення художньо-естетичної діяльності [15].

Аспекти естетичної та етичної культури висвітлено в низці наукових робіт. Так, О. Донченко в дисертації „Проблема естетичного виховання дітей дошкільного віку в педагогічній думці України (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)” розкриває проблему естетичного виховання дітей дошкільного віку в педагогічній думці України, зокрема звертає увагу на формування художньо-естетичної культури, творчих здібностей особистості, виховання естетичних смаків, почуттів, потреб набуває особливої значущості саме в дошкільному віці, оскільки знання, вміння та навички, отримані в ранньому дитинстві, значним чином впливають на її подальший розвиток [9].

Кандидат психологічних наук Н. Міщенко, в дисертаційному дослідженні „Етнопсихологічні чинники виникнення особистісних проблем дитини” (2002) розкриває значимість етнічної специфіки особистісних проблем дитини, пов'язаних із соціалізацією та доводить, що родина є першим інститутом соціалізації, до якого потрапляє дитина після народження, саме вона передає йому культурні традиції. На думку науковця „культурні цінності, традиції, розвиваючись за своїми законами, визначають зміст дитинства, і відповідно, багато в чому, визначають характер розвитку дитини, структуру її особистості, а також особистісні проблеми, що виникають при її соціалізації” [12].

Н. Бондаренко у кандидатському дисертаційному дослідженні „Формування духовних цінностей у старших дошкільників засобами регіональної культурно-історичної спадщини” (2007) висвітлила форми роботи щодо формування духовних цінностей у старших дошкільників засобами регіональної культурно-історичної спадщини, звернула увагу на важливість родинного та суспільного виховання [4].

Н. Горбатюк в дисертації „Народність як принцип виховання у педагогічній науці другої половини ХІХ - ХХ століття” (2009), аналізуючи погляди діячів щодо принципу народності, висвітлювала ті значення, які надавали педагоги даному принципу, це мова, національна свідомість, патріотизм, народна культура, традиції, звичаї, обряди, фольклор та історична пам'ять, моделі поведінки, етикет і т. ін. [7].

Не менш цікавим, на нашу думку є дисертаційне дослідження С. Семчук „Особливості впливу засобів масової інформації на соціалізацію дітей дошкільного віку” (2010). Автор проаналізувала особливості впливу засобів масової інформації на соціалізацію дітей дошкільного віку та наголошувала на тому, що соціальна компетентність реалізує потребу особистості, яка зростає, бути суб’єктом освоєння світу природи, культури, людей, самої себе. Дослідницею доведено, що ЗМІ впливають на дітей дошкільного віку, сприяють формуванню в дошкільника уявлень про довкілля, можливості обміну соціокультурними цінностями, набуттю соціального досвіду тощо [16].

Висновки... Отже, стосовно нашої проблеми історіографічний аналіз показав, що лише з другої половини 70-х років ХХ ст. з’являється низка праць видатних учених, в яких висвітлено окремі аспекти даної проблеми, це переважно культура спілкування та культура поведінки. Перетворення, які відбулися на початку 90-х років в усіх сферах життя в нашій країні, також позначилися і на наукових дослідженнях. З середини 90-х років ХХ ст. – на початку ХХІ ст. з’являються дисертації вітчизняних учених, де крім культури спілкування, культури поведінки висвітлено й інші елементи культурологічної складової (культура праці, естетична культура, основи економічної культури, елементи національної культури тощо). Проаналізувавши джерела, ми прийшли висновку, що культурологічна складова змісту дошкільної освіти є важливим елементом у розвитку дітей дошкільного віку.

Зазначимо, що проведене дослідження не претендує на висвітлення усіх аспектів досліджуваної проблеми. Передусім, на нашу думку, кожний елемент культурологічної складової може бути предметом окремого історико-педагогічного дослідження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Алинкіна Д. Е. Розвиток мовленнєвих здібностей дошкільників у різному соціокультурному оточенні: автореф. дис. ... канд. психол. наук :

19.00.07 / Д. Е. Алинкіна ; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – 19 с. – укр.

2. Батухтіна О. Г. Формування елементів національної культури у дітей шостого року життя засобами української народної іграшки: Дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 1999. – 232 л. – Бібліогр.: л. 164-194.

3. Беленька Г.В. Виховання елементів культури праці у дітей старшого дошкільного віку: автореф. дис...канд.пед.наук: 13.00.01 / Г.В Беленька; Український державний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 1994. – 24 с.

4. Бондаренко Н.Б. Формування духовних цінностей у старших дошкільників засобами регіональної культурно-історичної спадщини: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Н.Б. Бондаренко; Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля. – Луганськ, 2007. – 20 с. – укр.

5. Гавриш Н.В. Розвиток мовленнєвотворчої діяльності в дошкільному дитинстві: автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Н.В. Гавриш ; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2002. – 32 с. – укр.

6. Газіна І.О. Формування першооснов національної самосвідомості у дітей старшого дошкільного віку засобами української народної музики: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / І.О. Газіна; АПН України. Ін-т пробл. виховання. – К., 2008. – 20 с. – укр.

7. Горбатюк Н.М. Народність як принцип виховання у педагогічній науці другої половини ХІХ - ХХ століття: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Н.М. Горбатюк ; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. В.Винниченка. – Кіровоград, 2009. – 20 с. – укр.

8. Гупан Н.М. Розвиток історії педагогіки в Україні (історіографічний аспект): автореф. дис... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Н.М. Гупан; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2001. – 39 с. – укр. С. 13

9. Донченко О.В. Проблема естетичного виховання дітей дошкільного віку в педагогічній думці України (кінець ХІХ - початок ХХ ст.): автореф. дис...

канд. пед. наук: 13.00.01 / О.В. Донченко; Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Х., 2005. – 21 с. – укр.

10. Кадилова Л.І. Моральне виховання дітей старшого дошкільного віку на традиціях етнопедагогіки кримських татар: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / Л.І. Кадилова; Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К.Д.Ушинського. – О., 2009. – 20 с. – укр.

11. Лаппо В.В. Формування у старших дошкільників ціннісного ставлення до рідного краю засобами етнокультури (на прикладі гуцульського етнорегіону): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / В.В. Лаппо; АПН України. Ін-т пробл. виховання. – К., 2008. – 20 с. – укр.

12. Міщенко Н.І. Етнопсихологічні чинники виникнення особистісних проблем дитини: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Н.І. Міщенко; Ін-т психології ім. Г.С.Костюка АПН України. – К., 2002. – 19 с. – укр.

13. Мустафаєва З.І. Виховання дошкільників засобами етнопедагогіки у кримськотатарських сім'ях: автореф. дис ... канд. пед. наук: спец. 13.00.08 / З.І. Мустафаєва; І-т пробл. виховання АПН України. – К., 2001. – 19 с.

14. Редькіна Л.І. Формування народознавчих уявлень у дітей старшого дошкільного віку в процесі ознайомлення їх з народними традиціями Криму: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Л.І. Редькіна; Південноукраїнський держ. педагогічний ун-т ім. К.Д.Ушинського. – О., 1996. – 24 с.

15. Роганова М.В. Формування у дітей старшого дошкільного віку ціннісного ставлення до природи засобами мистецтв.: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / М.В. Роганова ; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2001. – 20 с. – укр.

16. Семчук С.І. Особливості впливу засобів масової інформації на соціалізацію дітей дошкільного віку : автореф. дис ... канд. пед. наук : 13.00.08 / С.І. Семчук; В.о. Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського.– Одеса : Б/в, 2010.– 21 с.

17. Федорова М. В. Виховання культури поведінки у дітей 6-7 років життя (в умовах НВК «школа – дитячий садок».: автореф. дис... канд.пед.наук. 13.00.07 / Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2005. – 21с.

18. Яницкая Е.Ю. Воспитание культуры общения у детей старшего дошкольного возраста в условиях семьи и детского сада: Дис. ... канд.пед.наук. – Киев, 1983. – 210с.

Аннотация

С.В. Чередниченко

Историографический анализ культурологической составляющей содержания дошкольного образования

Резюме. В статье проанализированы научные исследования (диссертации) по освещению элементов культурологической составляющей содержания дошкольного образования. Вопрос культурологической составляющей содержания дошкольного образования приобрел актуальность только с середины 70-х годов XX века. Аспекты данной проблемы изучались украинскими исследователями. Внимание акцентируется на том, что со середины 90-х годов XX в. В диссертациях кроме культуры общения, культуры поведения, освещены и другие элементы культурологической составляющей. В научных исследованиях (диссертациях) наиболее затрагивается проблема украинской национальной культуры в различных ее проявлениях. Доказано, что культурологическая составляющая содержания дошкольного образования является важным элементом в развитии детей дошкольного возраста.

Ключевые слова: культура, культурологическая составляющая содержания дошкольного образования, дошкольное образование.

Summary

S.V. Cherednichenko

Historical and Graphical Analysis of the Cultural Content of Early Childhood Education

The scientific researches (thesis) which deals with elements of cultural content of preschool education are analyzed in the article. The question of cultural component content of preschool education has gained importance only in the mid 70-ies of XXth century. The aspects of this problem have been studied by Ukrainian researchers. Attention is paid to the fact that since the mid 90-ies of XX century in the thesis besides culture communication, culture behavior and other elements of the cultural component are highlighted in the article. The most important problem in the research (thesis) is Ukrainian national culture in its various manifestations. It is proved that the cultural component of the content of preschool education is an important element in the development of preschool children.

Key words: culture, cultural component content of preschool education, preschool education.